

Eriävä mielipide Tekijänoikeusneuvoston päätökseen 2007:10

Tekijänoikeusneuvoston päätöksessä on kysymys tekijänoikeuslain 17 § rajoitussäännöksen tulkinnasta. Eriävä näkökulma liittyy lain 17 §:n 2 momentin lainausta koskevan säännöksen soveltuvuudesta Näkövammaisten kirjaston Celian kehittämään lainauskäytäntöön.

Tekijänoikeusneuvoston enemmistö katsoo, että kyseisessä tapauksessa ei voida puhua TekijäL 17 § 2 momentin mukaisesta lainaamisesta, koska lainatun teoksen kappale jää lähtökohtaisesti pysyvästi lainaajalle palauttamisvelvollisuuden puuttuessa ja koska kappaleen hävittämistä ja käyttökelttomaksi tekemistä ei voida valvoa.

Näkemykseni mukaan kirjaston käytäntö, vaikka ei olekaan täsmälleen perinteisen lainaustoiminnan muotoista, täyttää lain 17 § 2 momentin mukaisen lainaamisen käsitteen. Palautetaanko fyysinen teoskappale, vai tuhotaanko se, ovat tämän lainaustapahtuman päättämisen erilaisia toimintamalleja, kuten tekijänoikeusneuvoston enemmistökkin asian päätöksessään näkee. Kyseisessä tapauksessa vastaanottaja itse hävittää teoksen kappaleen (CD-Rom-levy) sen sijaan että palauttaisi sen kirjastoon (hävitettäväksi). Käytäntö on kehitetty turvaamaan tiedon saavutettavuus niille henkilöille, joiden hyväksi tekijänoikeuslain 17 § on säädetty.

Fyysisen teoskappaleen perinteisen lainaamisen rinnalle uudessa teknisessä ympäristössä on tullut muotoja, joiden olennaisena piirteenä edelleen on teoksen tietosisällön väliaikainen luovuttaminen lainaajan haltuun. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta (28/2004 vp) oikeuttaa tietosisällön saavutettavaksi tekemisen erilaiset muodot muun muassa koskien toimintaa ”lainaukseen rinnastettavasta välittämisestä”. Lainaukseen rinnastettavan välittämisen säätäminen korvauskäytännön ulkopuolelle on omiaan vahvistamaan näkökantaa, jonka mukaan rajoituspykälän tarkoituksena on helpottaa tiedon saavutettavuutta näkövammaisille ja heikkonäköisille. Taustalla on Tietoyhteiskuntadirektiivin (2001/29/EY) lähtökohta siitä, että lain rajoituspykälässä tarkoitettujen henkilöiden asemaa parannettaisiin tosiasiallisesti. Direktiivin mukaan ”on kuitenkin tärkeää, että jäsenvaltiot toteuttavat kaikki tarpeelliset toimenpiteet, jotta teokset ovat paremmin sellaisesta vammasta kärsivien henkilöiden saatavilla, joka estää itse teoksen käytön, sekä että ne kiinnittävät erityistä huomiota tapoihin saada teokset helpommin saataville.” Näin ollen myös fyysisten kappaleiden lainauksen osalta on syytä laintulkinnassa pitää mielessä rajoituspykälän varsinainen tarkoitus, eritoten, kun lainauksen päättymistapahtuma on kehitetty näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten tekijänoikeuslaissa vahvistettujen oikeuksien turvaamiseksi. Kirjaston omakirjalainauksessa kysymys on lähinnä asiakaslähtöisestä toiminnan rationalisoimisesta siten, ettei näkövammaisille ja muille lukemisesteisille ihmisille aiheuteta esteitä tai vältettävissä olevia vaikeuksia tiedon saavutettavuudessa. Palauttamista edellyttämätön, hävittämisvelvollisuuden alainen lainaus on rajoitettu koskemaan selkeästi niitä ihmisiä, joiden hyväksi 17 § 2 momentin rajoitussäännös on säädetty.

Tekijänoikeusneuvosto lähtee siitä, että lainatun teoksen kappale jää lähtökohtaisesti pysyvästi lainaajalle, koska palauttamisvelvollisuutta ei ole eikä hävittämistä tai käyttökelttomaksi tekemistä voida valvoa. Hävittämisvelvollisuutta ei ole kuitenkaan sidottu vain sopimusoikeudellisiin rajoituksiin, vaan myös sanktioihin, joita tehostetaan varoitustekstein ja hävittämiskehotuksin. Sopimuksen vastainen toiminta johtaa lainausoikeuden menetykseen. Kirjasto on myös huolehtinut moninkertaisesti asian ja hävittämisvelvollisuuden selittämisestä asiakaskunnalleen, joka lääkärinlausunnoin ja muutoin on varmistettu lain rajoitussäännöksen tarkoittamaksi. Näkemykseni mukaan on päinvastoin ilmeistä, että pysyvää kokoelmaa ei näiden ehtojen vallitessa lainaajalle jää. Mielestäni on huolestuttavaa, jos laissa olevan rajoitussäännöksen

tulkinta perustuu sen ryhmän käyttäytymisen kontrollimahdollisuuksien puuttumiseen, jonka hyväksi rajoitus on säädetty.

Lainauksen käsitteen ahdas tulkinta johtaa käsitykseni mukaan lain 17 §:n sisältämän yksinoikeuden rajoituksen olennaiseen heikkenemiseen, mikä ei ole voinut olla lainsäätäjän tarkoituksena. Kyseinen säännös on harvinaisen painokkaasti hallituksen esityksessä perusteltu perusoikeuksiin pohjautuen. Hallituksen esityksestä käy myös ilmi lähtökohtana olevan vammaisten oikeuksien laajentamisen, ei kaventamisen. Tekijänoikeuslain eduskuntakäsittelyn yhteydessä sekä perustuslakivaliokunta että sivistysvaliokunta korostivat perusoikeuksien välisen tasapainon huomioon ottamista myös tekijänoikeuslakia tulkittaessa ja sovellettaessa (PeVL7/2005, SiVM 6/2005).

Helsingissä 3.9.2007

Tuula Hämäläinen